

ПОЛІТОЛОГІЯ

Навчальний енциклопедичний словник-довідник

За наук. ред. доктора політичних наук Н. М. Хоми

для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації

Львів
«Новий Світ – 2000»
2014

УДК 32.075
ББК 66.0я2
П 50

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва. Будь-які спроби порушення авторських прав будуть переслідуватися у судовому порядку.

*Рецензовано Вченою радою Львівського національного
університету імені Івана Франка
(протокол № 23/2 від 27.02.2014 р.)*

Рецензенти:

Бортніков В. І. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології та державного управління Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Горбатенко В. П. – доктор політичних наук, професор, заступник директора Інституту держави та права ім. В. М. Корецького НАН України;

Римаренко С. Ю. – доктор політичних наук, професор, академік УАПН, провідний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса.

П 50 Політологія: навчальний енциклопедичний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Н. М. Хоми [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. – 779 с.

ISBN 978-966-418-270-3

Навчальний енциклопедичний словник-довідник охопив аналіз основних категорій політичної науки. Звершено увагу на ті поняття, які є базовими при вивченні курсів «Політологія», «Історія політичної думки», «Історія політико-правових вчень», «Основи демократії» та ін. Підготовлений провідними українськими науковцями-політологами, істориками, соціологами, філософами.

Для студентів, аспірантів, викладачів ВНЗ, політичних діячів, а також для усіх, хто цікавиться політикою та політичною наукою.

УДК 32(075)
ББК 66.0я2

ISBN 978-966-418-270-3

© Авторський колектив, 2014
© За наук. ред. Н. М. Хоми, 2014
© «Новий Світ – 2000», 2014

уповають нові трактування прямого владдя, які відображуються у концепціях теле-, кібер-, електронної демократії, які включають включення більшості громадян до політ. процесу через їх використання. На тлі усвідомлення низки нерозв'язних проблем як традиційної Д.у., так і її суч. формацій, набуває найвищих оцінок модель деліберативної демократії, передусім введєні Ю. Габермаса. Вона спирається на масових масових консультацій із сусп. значущих проблем, який, на думку Ю. Габермаса, є найкращим прихильником, здатний забезпечити ефективному демокр. врядування. Ця модель нібито поєднує у собі ліберальну увагу до індивіда або до малих груп, ліберальну індивідуальність та комунітаристське прагнення до інтеграції, взаєморозуміння, рівності, солідарності. Проте й вона не є бездоганною, оскільки концентрується передусім на забезпеченні процедури вільного та неупередженого прийняття політ. рішень, залишаючи поза увагою питання політ. культури. /Т. Панченко/

Демократія християнська – форма суч. демократії, політ. доктрина соц. й ідеол. характеру, заснована на визнанні цінності християнського морального порядку. Д.х. як ідейно-інформаційний напрямок носить світовий характер і ґрунтується на засадах християнства, включаючи католицькі, протестантські й православ'я. Визначальною рисою Д.х. є її зв'язок з православною традицією та її вплив на формування суч. моделі політ. доктрини Д.х., інституалізації політ. християнства. Д.х. є ідеологією, що сприяла розвитку християн. політ. життя була енцикліка «*Regnum Novarum*» (Про нові речі) Папи Лева XIII (1878–1903), яка побачила світ у 1891 р, заклавши нові орієнтири сусп. розвитку з традиц. цінностями Д.х. на осн. соц. принципу. «*Рерум Новарум*» (Про нові речі) Папи Лева XIII, який принципово можливим остаточне вирішення соц. питань шляхом реформістських заходів сусп. становища робітників, як протидію соціалістичному вченню без ескалації політ. б-би. Д.х. має вирішальну роль у цьому процесі покликання до відповідальності. Започаткований католицькою церквою процес приведення християн. доктрини до реалій

тогочасного світу був продовжений в ХХ ст. Найбільш значним католицьким документом Д.х. міжвоєнного періоду була енцикліка 1931 р. «*Quadragesimo Anno*» (Про відновлення сусп. устрою та пристосуванні його до норм права Євангелія). В енцикліці в рівній мірі критикувалися недоліки капіталіст. й соціаліст. сусп-в, вимагалось для запровадження справедливого сусп. ладу реалізувати принципи солідарності та субсидіарності. Відчутну роль у формуванні суч. християн. політ. доктрини відіграв II Ватиканський собор, що відбувся у 1963–1965 рр. за понтифікату Яна XXIII (1958–1963). Зміни, що покликали трансформації в католицькій церкві отримали назву *aggiornamento* (осучаснення). Прийнята собором конституція «*Gaudium et Spes*» (Радість та Надія) відштовхнула революцію як засіб досягнення справедливого сусп. ладу, висловившись за еволюц. шлях сусп. розвитку, як єдино можливий. Питання справедливого сусп. ладу в умовах падіння комуніст. системи розглядалися в енцикліці Папи Іоана Павла II «*Centesimus Annus*» (Сотий рік), присвяченій 100-річчю енцикліки «*Regum Novarum*». Д.х. передбачає такі гол. політ. засади: а) свобода окремої особистості (Божого творіння) перед д-вою, але не перед сусп-вом: публ. влада не повинна за власним бажанням втручатися в сімейні справи й особисте життя; сусп-во має сприяти утвердженню стартового мінімуму, обсяг якого дозволить розвиватися людській діяльності; б) християн. солідарність: особа у співпраці з колективом здатна духовно та матеріально розвиватися; відповідно, сусп-во розглядається як органічна цілісність, що має власну внутр. ієрархію (родину, локальну спільноту, народ, д-ву, міжнар. спільноту) за умов, що людська спільнота поєднана між собою зв'язками сусп. солідаризму; в) субсидіарність: збереження особистої відповідальності людини за своє майбутнє за підтримки сусп-ва, регулювання відносин між особою й сусп-вом, між різними сусп-вами, сусп-во не має права позбавляти громадянина того, що він зможе домогтися своїми силами й уміннями; г) родина, сім'я: найважливішим елементом сусп-ва є родина, тому й саме сусп-во

розглядають як «родину родин»; г) власність: гарантією свободи й незалежності особи виступає приватна власність, зокрема власність родини; д) децентралізація влади (при умові одночасного заперечення ідей етатизму): д-ва повинна сприяти створенню для кожної особистості умов для її гармонійного розвитку, надавати можливість співпраці з ін. особистостями, групами й сусп-вом взагалі. Д-ва – продукт громадян. сусп-ва, повинна діяти в рамках закону і підкорятися праву. Соц. політика, федеральний устрій і самоуправління громад є невід’ємною складовою політики Д.х. Д-ва й сусп-во – це автономні ланки в єдиному ланцюжку, які пов’язані одна з одною. Специф. ф-ція д-ви перехідного періоду полягає в конституюванні демокр. влади як системи органів влади. Демокр. сусп-во саме обирає носіїв влади, а через них той чи ін. варіант політ. рішень. Домінуючою тезою Д.х. щодо визначення оптимального шляху з метою побудови політ., екон. й соц.-демокр. д-ви є парламентаризм у поєднанні із субсидіаризмом. Одночасно Д.х. перебуває в опозиції щодо ліберального індивідуалізму й соціаліст. колективізму. Загальним лейтмотивом Д.х. є визнання тези, що людина, завдячуючи власній вільній волі, є творцем історії. В іст. розвитку духовний елемент має абсолютні переваги над матеріальними детермінантами. Енцикліка «*Regim Novatum*» стимулювала утворення на рубежі XIX–XX ст. цілої мережі катол. профспілок, жіночих, молодіжних об’єднань, які в своїх документах і безпосередній діяльності піднімали питання д-ви та громади з позицій католицизму, Д.х. Першими політ. християн.-демокр. партіями були: Католицьке об’єднання сусп. студій (1889) в Італії; Християн.-демокр. партія Франції (1896); Демокр. ліга Бельгії (1891). Ціла низка християн.-демокр. партій виникла в міжвоєнний період, а саме: Італ. народна партія (1919); Соціаліст. народна партія Іспанії (1922); Демокр. народна партія Франції (1924 р.); політ. партії в Бельгії, Нідерландах, Польщі та ін. д-вах. Під час Другої світ. війни більшість із цих партій зайняли антифашист. позицію і брали активну участь у нац. Рухах Опору, що сприяло під-

несенню їхнього авторитету в очах громадян власних країн. Лише після Другої світ. війни ідеї Д.х. отримали реальне політ. значення. Були сформульовані осн. принципи катол. соц.-політ. доктрини (солідарність, субсидіарність), які втілювалися в політиці партій оновленого політ. католицизму. Сьогодні до партій цього напрямку входить 70 політ. сил у 50-ти країнах світу, з них найбільш найпотужніші дислоковані в країнах Зах. Європи. У новітню добу була відчутна тенденція християн. демократів до об’єднання на заг. західноєвроп. і світовому рівнях. Створений і діє Європ. союз християн. демократів (1961), перейменований в 1982 р. в Християн.-демокр. інтернаціонал; Європ. народна партія – федерація Християн.-демокр. партій країн Європ. спів-ва (1979); Європ. демокр. союз (1978) – між-нац. партійне консервативне об’єднання, до якого ввійшли ХДСН, брит. і сканд. консерватори, фр. голлісти й Австр. народна партія, грец. «Нова демократія», іспан. Союз демокр. центру, португальський Соц.-демокр. центр і т. д. «Консервативне сімейство» Д.х. декларує свій світський хар-р, незалежність від Ватикану та костелу, прагматизм, відданість засадам демократії, ідеол. плюралізм і солідаризм. /Т. Купрій/

Деперсоналізація – крайня форма соц.-політ. відчуження та стандартизації особи, втрати власної індивідуальності та політичного «Я», внаслідок чого особа не може повноцінно реалізовувати себе у політ. житті (нести відповідальність, приймати рішення тощо). У широкому розумінні Д. – стан відчуження від самого себе, неадекватне сприймання людиною своєї особи, свого «я», причинами чого можуть бути психофізіол. або соц. захворювання, за якого людині здається, що події її життя відбуваються з кимось іншим, що вона ніби спостерігає за своїм життям з боку. Д., в переважній більшості випадків, супроводжує дереалізація та психічна анестезія. У сусп.-політ. науках термін Д. розглядається як знеособлення, сприйняття людей позбавленими індивідуальності, натхненності або в якості «людського матеріалу», «робочої сили», по-

66. **Кресіна Ірина Олексіївна** – доктор політичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, завідувач відділу правових проблем політології Інституту держави та права імені В. М. Корещького НАН України; polit@ln.ua
67. **Кривошеїн Віталій Володимирович** – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара; l-704@i.ua
68. **Кукарцев Олег Вікторович** – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету «Львівська політехніка»; kuka-oleg@yandex.ru
69. **Купрій Тетяна Георгіївна** – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка; kupriyt@ukr.net
70. **Куфтеріна Наталія Сергіївна** – кандидат медичних наук, асистент кафедри неврології Харківського національного медичного університету, магістрант Національної академії державного управління при Президентові України; nskufterina@gmail.com
71. **Кущ Галина Михайлівна** – доктор політичних наук, професор кафедри політології, соціології та культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди; galyna.kuts@i.ua
72. **Куцепал Світлана Вікторівна** – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри гуманітарних та соціально-економічних навчальних дисциплін Полтавського юридичного інституту Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»; svkutsepal@rambler.ru
73. **Куць Олексій Маркович** – доктор філософських наук, професор кафедри політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна; koots.yuriy@gmail.com
74. **Лажник Володимир Йосипович** – кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки; lazhnik-vi@rambler.ru
75. **Ларіна Наталія Борисівна** – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри парламентаризму та політичного менеджменту, перший заступник директора Інституту підвищення кваліфікації керівних кадрів НАДУ при Президентові України; larinanb@yandex.ru
76. **Лашкіна Марія Григорівна** – кандидат наук з державного управління, докторант кафедри державної політики та управління політичними процесами Національної академії державного управління при Президентові України; maria.lashkina@gmail.com
77. **Лебедюк Віталій Миколайович** – кандидат наук з державного управління, ст.викладач, завідувач кафедри політології Національного університету «Острозька академія»; vitalii.lebediuk@gmail.com
78. **Левенець Юрій Анатолійович** – доктор політичних наук, академік НАН України, директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України; ipriend@compuserv.com.ua
79. **Лендель Мирослава Олександрівна** – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології і державного управління Ужгородського національного університету; mlendel@bagel.com.ua
80. **Лепська Наталія Володимирівна** – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політології Запорізького національного університету; pata-v-l@mail.ru
81. **Літвін Лілія Анатоліївна** – кандидат політичних наук, старший викладач кафедри політології та міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля; lilichka12345@gmail.com